

5. Darwin nebo Spencer? Počátky sociologického evolucionismu

Již jednou to se Spencerem zkusil, rozečetl Principy psychologie, ale ztroskotat na nich. Nevěděl, jak té knize rozumět, a tak ji vrátil nečtenou. Avšak toho večera, po algebře, fyzice a pokusu o sonet, si vlezl do postele a otevřel Základní principy. Ráno ho zastihlo ještě při čtení. Nedokázal usnout... Po celý život ovládala Martina Edena zvědavost. Toužil po poznání a právě tahle touha ho hnala do dobrodružství po celém světě. Teď se však učil od Spencera, že vlastně nikdy nic nevěděl, že klouzal po povrchu věcí... Například mechanismus letu ptáků, který pozoroval a o kterém chápavě uvažoval – nikdy mu na mysl nepřišlo, že tady ptáci někdy vůbec nebyli a že vznikli v důsledku složitějšího přírodního procesu.

Netušil, že ptáci museli vzniknout. Vždycky tu byli. Prostě náhodou existují... Co na Martina nejvíce zapůsobilo, byly vzájemné vztahy vědění – veškerého vědění. Vždycky zvědavě toužil poznat věci a všechny znalosti ukládal do oddělených přihrádek paměti. Tak měl rozsáhlou zásobu vědomostí na téma mořeplavectví. Na téma žen měl zásobu celkem slušnou. Obě oblasti zůstaly bez vztahu. Že by v celkové náplni vědomostí bylo sebemenší spojení mezi hysterickou ženou a škunerem vzpínajícím se v bouři, by mu připadalo směšné a nemožné. Avšak Herbert Spencer mu ukázal, že to nejen není směšné, ale že je nemožné, aby mezi nimi spojitost nebyla. Všechny věci souvisí se všemi ostatními... Napsal si seznamy těch nejvíce nesourodých věcí a nebyl spokojen, dokud se mu nepodařilo stanovit mezi nimi příbuzenské vztahy – vazby mezi láskou, poezií, zemětřesením, ohněm, chřestýši, duhami, vzácnými kameny, zrudlostmi, západem slunce, řevem lvů, kanibalismem, krásou, milenci, pákami a tabákem. Tímto způsobem spojil vesmír v celek, zmocnil se ho a pozoroval jej ne jako zděšený poutník ve spleti záhad, hledající cíl, ale jako poutník pozorný, mapující a seznamující se se vším, co za poznání stojí.
(Jack London, Martin Eden, autobiografický román, 1909)

Záhada Spencerovy intelektuální smrti

Historikové sociologie se většinou snaží dokázat, že minulost není pouhou minulostí a že její hrdinové ve skutečnosti zůstávají našimi současníky, bez kterých nemůžeme v našich zkoumáních dojít daleko. V případě anglického filozofa a sociologa Herberta Spencera (1820–1903) je tomu však často docela jinak: „Spencer je mrtev. Kdo jej ale zabil a jak?“ Tuto otázku si v roce 1937 klade americký sociolog Talcott Parsons a činí z ní výchozí problém své *Struktury sociálního jednání*, knihy, která bude sama zařazena na seznam klasických děl sociologie. Stejnou otázku si ale položí také francouzští sociologové Raymond Boudon a François Bourricaud o bezmála padesát let později. Na zapomnění, do kterého Spencer upadl, je totiž možné nahlížet jako na sociologický problém. Jak je totiž vysvětlit u myslitele, který byl po dobu tří desetiletí snad nejčtenějším a nejvlivnějším autorem v Evropě i ve Spojených státech amerických? Herbert Spencer nabyl své proslulosti neobyčejně pracně a zdlouhavě, zcela mimo instituci univerzity, dílem vpravdě monumentálním: *Sociální statika*, jeho první kniha, vychází v roce 1851, v průběhu dalších čtyř desetiletí následují *Principy psychologie* (1855 a znovu 1870–1880 ve dvou svazcích), *Základní principy* (1862), *Principy biologie* (1864–1867, dva svazky), *O studiu sociologie* (1873), *Principy sociologie* (1874–1896, tři svazky) a konečně *Principy etiky* z roku 1897 (dva svazky). Mezi lety 1873 a 1881 se Spencer navíc stará o vydání prvních osmi svazků *Deskriptivní sociologie*, ve kterých se svými spolupracovníky shromažďuje sociologické údaje o různých společnostech.

Spencerův úspěch – který na sebe dal nicméně čekat až do sedmdesátých let – snad nemá v moderních intelektuálních dějinách obdoby. Proč ale pak ona náhlá „intelektuální smrt“? Na tuto otázku lze, jak už tomu v podobných případech bývá, odpovědět různě. Boudon a Bourricaud z ní viní, a nikoliv bezdůvodně, Spencerova duchovního protivníka Émila Durkheima. Snad je v ní ale také možné vidět důkaz toho, že v minulosti najdeme přece jen něco, co patří jenom jí a co současnost již oslovit nedokáže.

Nebýt té ohromné výšky, do které Spencer ve své době vystoupal, nemohl by být jeho pád tolik působivý a naše slova tak skeptická. Pokud totiž současnost nenachází užítí pro jeho sociální teorii jako celek (a v širším měřítku pro jeho „syntetickou filozofii“), docela dobře se naopak v oblasti sociálněvědní sžila s jinou Spencerovou klíčovou ideou, podle níž je společnost svého druhu živým organismem. Pravda, s touto představou se dnes

máme větší šanci setkat spíše v diskurzu „laickém“ nežli vědeckém, z pozice teoretického východiska skutečně upadla na úroveň pouhého obrazu. Právě Herbert Spencer však zůstává v paměti jako ten, kdo na poli vědy dokázal tuto ideu vyčerpat snad nejdůsledněji (proto o Spencerovi mluvíme jako o „organicistovi“) a kdo ji tak opatřil důvěryhodností, jejíž dozvuky ještě dnes, třebaže zejména mimo vědu a bez větších výkladových ambicí, zaznamenáváme.

Organicistická analogie: společnost jako organismus

Připodobnění společnosti k organismu (které ovšem není původně Spencerovo) nám dnes sice může připadat jako příliš jednoduchý obrat, Spencerovi však ve své době poskytoval značnou výhodu. Organismus lze v jeho sociální filozofii považovat za stejnou *figuru jednoty*, kterou v sociologických teoriích Spencerových současníků představují koncepty, jakými jsou třeba „sociální koheze“ u Émila Durkheima nebo „sociální duch“ u Gabriela Tarda (zůstaneme-li u sociologie francouzské, která ve své době se Spencerem živě polemizovala). Použití analogie společnost–organismus je ovšem u Spencera zajímavé i tím, že se děje v rámci myšlenkové soustavy, která je programově individualistická: Spencer byl přesvědčený liberál – v sociologii, ale i v politice.

Ačkoliv nás Herbert Spencer na tomto místě zajímá jako sociální vědec, jen stěží bychom mohli jeho sociologii beze škody vytrhnout z širšího záměru, který sledoval. Spencer je v první řadě autorem desetisvazkové *syntetické filozofie* (pod tento souborný název řadí většinu ze svých výše vyjmenovaných prací), která ovšem neohromuje jen svým rozsahem. Nejedná se totiž o nic menšího než o pokus o dosažení konečného cíle „filozofie“, jak mu Spencer rozuměl, totiž o „úplné sjednocení poznání“, a to ve formě systematizace přírodních a humanitních věd. Ve 20. století nebude mít takový projekt v takovéto podobě obdobu, v 19. století však svého předchůdce měl. V předchozí kapitole jsme měli možnost vidět, že se do podobně grandiózního díla, které rovněž předpokládalo podrobné studium speciálních věd, pustil o jednu generaci dříve Auguste Comte. Je-li však mezi Comtovým a Spencerovým záměrem určitá podobnost, je také třeba říci, že Comte Spencerově syntetické filozofii modelem nikterak nestál. Comte se totiž v jednotlivých vědách soustředil na jejich metodu, jejímž prostřednictvím posuzoval jejich vyspělost, podle dominantní metody je

také seřadil. Jeho hlavní zájem byl ale poután k postupu lidského ducha, kterého je věda nejnápadnější realizací (pohyb Comtových „tří stadií“ je pohybem lidského intelektuálního zvládnání okolního světa). Spencer proti tomu prochází napříč vědami proto, aby v každé z oblastí, které pokrývají, našel „při díle“ zákony evoluce. Principem hledaného sjednocení poznání jsou pro Spencera právě tyto univerzální zákony evoluce, jeho jednota tak odráží jednotu skutečnosti, a nikoliv jednotu poznávajícího subjektu, jak tomu bylo u Comta.

V oblastech zkoumaných biologií, psychologí, sociologií, etikou, tam všude se podle Spencera uplatňují tytéž zákony vývoje, které je právě proto možné považovat za obecné. Spencer přitom k tomuto závěru dochází „induktivně“ – jak naznačuje výčet jeho prací, zmíněné vědy skutečně prostudoval.

O Spencerovi se často mluví jako o sociálním darwinistovi, již samotný výčet věd, které vstupují do jeho syntézy, by však pro nás měl být prvním varováním před příliš zjednodušujícími závěry, k nimž snad může termín „sociální darwinismus“ vybízet. Spencer Darwina nekopíruje, jeho práce není překladem Darwinovy evoluční teorie do oblasti života společnosti. Na společenskou oblast totiž Spencer ideu evoluce jen tak nepřenáší, nýbrž ji celkově zobecňuje (evoluce tak podle něj nachází své uplatnění na úrovni *anorganické*, *organické* i *supra-organické*). Pokud přitom uznává svůj dluh vůči biologům, pak je tomu spíše ve vztahu k J.-B. Lamarckovi (Spencer od něj přebírá ideu dědičnosti získaných vlastností) a k embryologii K. E. von Baera (ze které si vypůjčuje zákon o přechodu od homogenního k heterogennímu) než k Darwinovi, jehož spis *O původu druhů* (1859) vychází ostatně později než Spencerovy první texty.

Spencer a Darwin

Ve své *Autobiografii* (1904) Spencer uvádí, že jej četba Darwina odvedla od úzkého zaměření se na dědičnost změn v organismu, ke kterým dochází v důsledku výkonu jednotlivých funkcí, jako na jedinou příčinu organického vývoje. Vcelku vzato však Spencer v Darwinovi viděl především potvrzení teorie organické evoluce na poli biologie, na které se ovšem nemá omezovat: „Uvidět teorii organického vývoje potvrzenou znamenalo získat novou oporu pro onu obecnou teorii evoluce, ke které [...] se upínaly veškeré mé myšlenky.“ Není konečně bez zajímavosti, že ke směně mezi Spencerem a Darwinem dochází také v opačném směru. Tak například

autorství termínu „přežití nejschopnějšího“, který bývá s Darwinovou teorií běžně spojován, náleží právě Spencerovi, u Darwina se objevuje teprve v pátém vydání *O původu druhů*, kde nahrazuje původní „přirozený výběr“.

Kdyby býval měl Spencerův přínos spočívat v aplikaci Darwina na oblast společnosti a jejích fenoménů, šlo by ve skutečnosti o redundantní gesto, Darwin se o ně totiž postaral sám. V knize *The Descent of Man* z roku 1871, ve které rozvíjí vlastní teorii o vývoji společnosti, se však Darwin ukazuje být dosti vzdálen od tezí „sociálního darwinismu“, který byl nejprve ztotožňován právě s filozofií Herberta Spencera. V pokročilých společnostech podle Darwina ustupuje princip přirozeného výběru do pozadí, zatímco se stále silněji uplatňuje princip sympatie, který vede k pocitům solidarity se slabými, a to ovšem aniž by tím společnost nastoupila cestu sociálního regresu. Podle Herberta Spencera je naopak takový regres logickým důsledkem povýšení sympatie na princip. Slabým může být pomáháno z velkorysosti, nikoliv ale systematicky paternalistickým státem: „Na lidskou společnost, která se ve vztahu k jiným společnostem nachází v boji nebo v konkurenci, může být nahlíženo jako na druh nebo spíše jako na odrůdu druhu. Je přitom možné tvrdit, že bude stejně jako jiné společnosti nebo odrůdy neschopna zůstat v boji vzpřímena, pokud bude zvyhodňovat své podřadné jednotky na úkor jednotek vyšších.“ Tato slova, která najdeme ve Spencеровě *Jednotlivci proti státu* (1884), se nám dnes zdají poněkud tvrdá. Slabí jsou jimi odsouzeni k tomu, aby byli zanecháni podél cesty společnosti, která směřuje k čím dál dokonalejší formě existence. Jejich systematické zvyhodňování by podle Spencera znamenalo podporovat rozšiřování řad „neadaptovaných“ na dané podmínky a směřovat k „naplnění světa lidmi, kterým život přináší nejvíce trápení, a k uzavření jeho dveří před těmi, kterým přináší nejvíce požitku“.

Vztah sociologie a biologie

Připodobnění společnosti k organismu Spencer systematicky rozpracovává v *Principech sociologie* v části, která nese název „Indukce sociologie“, jde ale o pro Spencera typické a časté připodobnění, které najdeme také v jeho jiných textech. Společnost se živému organismu nejprve podobá v tom, že stejně jako on prodělává růst, a to buďto rozmnožováním jejích konstitutivních (a stejně jako v každém organismu živých) jednotek, nebo slučováním menších skupin ve větší. S růstem se společnost vnitřně diferencuje (von Baerův zákon vývoje od homogenního k heterogennímu), jinými slovy, roste komplexita její vnitřní struktury, k čemuž ji nutí potřeba vyrovnat se s vnějšími silami, které na ni, resp. na její části, působí. Protože jsou ale s vývojem tyto stále výrazněji odlišující se části společenského organismu na sobě vzájemně závislé, tak jako jsou na sobě závislé orgány živého organismu, nelze mít vnitřní diferenciaci za rozpad společenského celku. Mimochodem – jde vlastně o velké téma „dělbý práce“, v rámci kterého se proti Spencerovi postaví jeho francouzský kritik Émile Durkheim. Podmínky života a zániku jsou další oblastí, v níž podle Spencera mezi živým organismem a společností nacházíme podobnost: stejně jako pro živý organismus, také pro společnost platí, že její odumření neznamená nutně smrt jejích konstitutivních částí, ale také naopak, že smrt některé z jejích částí neznamená odumření celku.

Spencerovi samozřejmě nechybí intelektuální poctivost k tomu, aby přiznal, že mezi živým organismem a společností existují také rozdíly, vcelku vzato ale věří na oprávněnost a především snad na teoretickou plodnost tohoto přirovnání. V těle společnosti tak hledá a nachází strukturu živého organismu (růst znamená v obou případech vnitřní diferenciaci, zvyšující se heterogenitu, dělbý práce) a ovšem ekvivalenty jeho tělesných funkcí: průmysl odpovídá *vyživovací soustavě*, cesty a železniční tratě *soustavě rozdělovací*, vláda a vojsko *soustavě regulující* nebo také *upravující*. Tyto specializované soustavy se přitom v sociálním organismu vydělují postupně s jeho růstem, a to se stejnou nevyhnutelností, s jakou se to děje v případě postupné diferenciaci orgánů ve vyvíjejícím se živém organismu. Přes některé rozdíly, které lze mezi živým organismem a společenským tělesem najít (konstitutivní prvky společnosti vykazují podstatně větší nezávislost, než je tomu u stavební látky živých organismů; vědomí je ve společnosti roztroušeno, zatímco v jiných živých organismem je soustředěno v malé

části atd.), jako by tyto přechody od jednoho k druhému a zpět nebyly než efektem zvětšování.

Čtenáře možná napadne, zda toto všechno není spíše testováním síly jazyka biologie než skutečnou sociologií. Dost možná tak tomu skutečně je. Tato biologizující deskripce je však krokem ke vpuštění do oblasti zkoumání společnosti obecné teorie evoluce, o níž jsme mluvili na začátku této kapitoly. Spencer si dobře uvědomuje, že přirovnání společnosti k živému organismu není jeho vlastním objevem, vše ale záleží na tom, jakým způsobem je takové přirovnání provedeno a jak je využito (Spencer tak v této souvislosti kritizuje Platona, Hobbese a Comta). Jedním z omylů, kterému se chce Spencer vyhnout, je přiznání veškerých privilegií srovnatelnosti lidskému tělu: „Ačkoli jsme v předcházejících kapitolách učinili hodně porovnání mezi sociálními strukturami a funkcemi na jedné straně a strukturami a funkcemi lidského těla na straně druhé, učinili jsme tak pouze proto, že struktury a funkce lidského těla jsou pro nás nejbližšími příklady struktur a funkcí obecně.“ Lidské tělo má tak pro Spencera spíše statut paradigmatu, jehož výjimečnost vyplývá z jeho heuristické účinnosti, a nikoliv z nějaké jeho specifčnosti. Společenský organismus není v ničem podobnější lidskému organismu než organismu jakéhokoliv jiného (výrazně vyvinutého) druhu, jak totiž Spencer uvádí, všechny je spojuje „sdílení fundamentálních principů organizace“. Drobný posun od „organismu“ k „organizaci“, který zde zaznamenáváme, by přitom mohl být využit v úvaze o tom, do jaké míry je Spencerův „organicismus“ principiálním podřízením sociologie biologii, jak se za to obyčejně mívá.

Již jsme řekli, že koncept organismu aplikovaný na spolužití jednotlivců je jednou z několika figur společenské jednoty, které v sociologii 19. století nacházíme. Jednota společnosti, její soudržnost, je ale pro Spencera stejně jako pro mnoho jiných sociálních a politických myslitelů (prakticky všech dob včetně té naší) problematická. Co vlastně tento **superorganismus**, tento organismus složený z jednotek, které jsou samy nezávislými organismy, drží pohromadě? Co vůbec stojí za jeho zrozením a co brání jeho rozpadu?

Dichotomie vojenské a industriální společnosti

Na takovou otázku nelze dát podle Spencera jedinou odpověď, právě v tomto ohledu se totiž současná společnost od typu společnosti, který ji předcházel, podstatně odlišuje. Spencer se stejně jako mnozí jiní sociolo-

gové 19. století upisuje logice dichotomií a přichází s rozlišením dvou typů společnosti, totiž **společnosti vojenské** a **společnosti průmyslové**, které ideálně vzato představují nižší a vyšší stupeň nezvratného společenského vývoje. V obou případech je sice zdrojem společenské jednoty *spolupráce* (ta jednotlivce propojuje, svazuje je a nechává je tak plnit kolektivní cíle), odlišují se ale od sebe tím, jakým způsobem jsou v nich lidé k této spolupráci přivedeni. Ve **vojenské společnosti** se tak děje donucením, jehož zdrojem je vláda, stát. Označení za „vojenskou“ si přitom tato společnost zaslouží jednak proto, že se její struktura odvíjí od jejího permanentního vystavení nepřátelství jiných společností, a tedy válce (která činí spolupráci nezbytnou), ale také pro podřízenost jednotlivci celku, která připomíná vojenskou hierarchii: „Stejně jako je vůle vojáka utlumena do té míry, že se ve všech věcech stává vykonavatelem vůle svého nadřízeného, stejně tak je také vůle občana ve všech transakcích, ať již soukromých nebo veřejných, ovládána vůlí vlády. Spolupráce, která udržuje život vojenské společnosti, je spolupráce povinná,“ píše Spencer v *Principech sociologie*. Docela jinak je tomu ve **společnosti průmyslové**, která svoji energii zaměřuje dovnitř, a nikoliv ven, jak tomu bylo u společností nacházejících se v permanentním válečném stavu. V průmyslové společnosti je spolupráce spontánní, vztahy mezi jednotlivci v ní nejsou vnucené, nýbrž mají smluvní povahu. Protože vnější nebezpečí pominulo, veškerá pozornost může být v této společnosti zaměřena na jednotlivce, který již nebude obětován pro zájmy celku, ale bude tímto celkem (a státem) naopak ve své individualitě ochraňován a podporován. To ale také znamená posvěcení vnitřní společenské diference, která podle zákonů evoluce růst společnosti doprovází.

Povšimněme si, že „průmyslová“ společnost není Spencerem charakterizována průmyslem, ani obecněji větší produktivní výkonností, jak bychom se ze samotného jejího označení mohli domnívat, ale jako ta, která jednotlivci ponechává veškerou iniciativu, jež jej respektuje v jeho svobodě. Spencer toto označení (v orig. *industrial society*) patrně neodvozuje ani tak od průmyslu jako takového, ale spíše od latinského slova „*industria*“, které v překladu „aktivita“ může svést důraz na jednotlivce právě jako na aktivní subjekt. Český překlad, jehož se běžně užívá („průmyslová společnost“), je tak poněkud zavádějící, ačkoliv bychom již zřejmě ani v pojmu „industriální“ řečený latinský základ necítili.

Přechod od společnosti vojenského typu ke společnosti průmyslového typu je, jak bylo naznačeno, zároveň postupným zvyšováním hodnoty přiznávané jednotlivci, jeho postupnou emancipací, jejíž nezadržitelný postup Spencer očekával. V této dichotomii tak Spencer zachycuje onen fenomén

prohlubujícího se individualismu, který bývá jako znak modernity vnímán také těmi jeho kolegy-sociology, se kterými se jinak mohl intelektuálně rozcházet (Durkheim). Odráží se v ní ovšem také historický optimismus, který jeho sociologii obecně charakterizuje.

Spencerův liberalismus v čase „nového barbarství“

Na opozici *donucení a smlouvy*, která se nachází v základu Spencerovy typologie společností, se ale můžeme dívat ještě z jiného úhlu, jenž pro nás odhalí její polemický náboj. Dějinný pohyb směrem ke smluvnímu principu je převrácením filozoficko-politické představy o smluvním založení společnosti a státu (typicky Hobbes, Rousseau, Locke), historické předsazení donucení k smlouvě od sebe přitom odtrhává ideje, které teorie společenské smlouvy pevně spojovala. Pokud mohla být absolutní moc například Hobbesova Leviathanu (suveréna) ospravedlňována jeho smluvním založením, dostává se pro Spencera státní moc se smlouvou do konfliktu, neboť donucení a smlouva mají stejnou, totiž integrativní funkci, a tedy si konkurují. Stát, který je jakýmsi ztělesněním donucení, je tak podle Spencera předurčen k tomu, aby byl s vývojem společnosti překonán, a to silou přirozených zákonů vývoje.

Důsledná obrana *laissez-faire* a odpor ke státním intervencím do „přirozeného řádu“ společnosti spolu s optimismem stran přirozeného pokroku a formálně demokratickou inspirací jsou základními charakteristikami „individualistického sociálního darwinismu“ (D. Becquemont), kterého je Spencer zřejmě nejdokonalejším představitelem a který má ovšem, jak bylo vysvětleno výše, daleko k názorům Darwinovým. Spencera lze bez zdráhání označit za ideologa liberalismu, což je mezi sociology spíše výjimečné, ostatně možná to je jednou částí odpovědi na v úvodu vznesenou otázku po příčinách onoho rychlého ústupu Spencerovy filozofie. Jeho nepřátelství ke státu bylo mnohými chápáno jako postoj, který byl v rozporu s představou o společnosti jako postupně se diferencujícího organismu, který vyžaduje stále silnější integrační sílu (Spencerovo zkombinování organicismu s individualismem tak bude nakonec považováno za logicky nekoherentní). Otázka, jak zajistit plnění smluvních závazků, si totiž přece jen žádá serióznější odpověď, než že by Spencer mezi svými přáteli snadno našel půl tuctu takových, kteří „by byli svým závazkům věrni, aniž by jim bylo nutné hrozit trestem, a pro něž by byly jejich povinnosti imperativní

v nepřítomnosti donucující moci ve stejné míře jako v její přítomnosti.“
(*Jednotlivec proti státu*)

Buď jak buď, Spencerovo očekávání ústupu státu „pro přebytečnost“ bylo špatným proroctvím. A není to jen výhoda více než jednoho století, které nás od něj dělí, co nám takový soud dovoluje. Spencer se postupně odcizoval svému času, který se odmítal sklonit před jeho teorií. Byl ale skutečně pouhým „ideologem“ nahrazujícím sociologickou analýzu, jež by se opírala o pečlivé pozorování faktů, analýzou idejí? Émile Durkheim byl o tom přesvědčen (srov. *Pravidla sociologické metody*). Nemůže mít přitom úplně nepravdu, vždyť Herbert Spencer svému systému věřil natolik, že jeho rozpory se skutečností dokázal dávat za vinu právě jí. Úspěch socialistických myšlenek a sílící stát, ať už směrem dovnitř (nové podřízení jednotlivce kolektivu), nebo navenek (britská imperiální politika), mu tak na sklonku života nepřinášejí jen osobní zklamání, ale také přesvědčení o tom, že se společnost vydala na cestu zcela anachronické militarizace, na cestu sociálního regresi a nebezpečné barbarizace.

Snad právě proto nemohl Spencerův „kult“ v Anglii dlouho přetrvat. Není ovšem bez zajímavosti, že ve stejné době našel své stoupence na druhé straně oceánu. Na teoretické úrovni na něj navazuje především významný americký „otec-zakladatel“ sociologie William Graham Sumner, Spencerovy ideje však byly vřele přijaty také v kruzích amerických byznysmenů (připomeňme, že se později neschopnost socialismu významněji proniknout na americkou půdu stane velkou sociologickou otázkou). Slavný ocelářský magnát a filantrop Andrew Carnegie se tak například nechal slyšet, že „koncentrace bohatství je vývojem od homogenního k heterogennímu a jednoznačně představuje další krok vzestupného pohybu vývoje“. Idea by to dnes byla stěžejí vyslovitelná, i tak si však uchovává kouzlo filozofické poučenosti.

Neutíkejme však od nepříjemné otázky na jiný kontinent. Spencerův – můžeme-li se tak vyjádřit – „evropský“ pesimismus (který sám vyjádřil v roce 1896, když konstatoval, že jeho představa o cestě společnosti k harmonii byla nahrazena cestou k zániku) je, jak se domníváme, vším, jen ne důkazem toho, že by byl Spencer na sklonku života nucen svoji syntetickou filozofii popřít. Není snad toto slavné a klasické odsouzení skutečnosti („tím hůře pro fakta“) spíše výrazem krajní důvěry, kterou Spencer ke svému systému choval?

Životopis

Herbert Spencer se narodil 27. dubna 1820 v Anglii ve městě Derby. Ze zdravotních důvodů nikdy nechodil do školy – učili ho jeho otec a strýc, většinu svých znalostí získal sám četbou. Od konce třicátých let pracoval u železnice, později jako publicista. V roce 1853 zemřel jeho strýc, který mu zanechal značný majetek, takže se mohl plně věnovat studiu a tvorbě svého „filozofického systému“. Nikdy se neoženil, a ač již světově proslulý, zemřel s pocitem nedocení v roce 1903.

Ukázka z díla

Existují dva druhy agregátů, s nimiž můžeme srovnávat sociální agregát: třída agregátů organických a třída neorganických agregátů. Zeptáme se tedy sami sebe – vykazují společnosti, chápané jako celky, nějaké rozdíly od organických celků nebo shody s celky anorganickými? Anebo jsou shodné s některými podstatnými vlastnostmi organických celků? Nebo konečně jsou zcela neshodné s těmi i oněmi? Stačí postavit jednu z těchto otázek, abychom na ni odpověděli ihned záporně. Celky složené z živých organismů se nemohou v ničem podstatném shodovat s neživými tělesy. Druhá otázka, která nedovoluje tak rychlou odpověď, musí být odpovězena pozitivně. Proto bude celý následující výklad věnován výkladu principů, které nám dovolují tvrdit, že mezi trojím částmi společnosti a mezi částmi živého organismu existuje významná analogie.

(Herbert Spencer, *Principy sociologie*,
§ 212: Společnost je organismus, 1877)